

פרשת בלק

מחיאת כפים וריקוד בשבת

ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים: (במדבר כד, י)

איתא במתניתין (ביצה לו, ב) כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביום טוב, ואלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין, ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין, ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביום טוב אמרו קל וחומר בשבת.

מספקין בשביל מה

ובירושלמי (ביצה כ, א) ולא מספקין: סיפוק שהוא מחמתו כמה דאת אמר (במדבר כד, י) ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו.

וכתב המשנ"ב (סי' של"ט ס"ק ז) שכוונת אין מטפחין בין באבלו ובחמתו לעורר הצער, ובין מחמת שמחה, וכולם משום גזירה שמא יתקן כלי שיר לעורר האבל או השמחה.

תיקון כלי שיעור

בטעם איסור ריקוד ומטפחין כתוב בגמ' (שם) גזרה שמא יתקן כלי שיר. ועי' ברמב"ם (שבת כג, ד - ה) וז"ל כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש ... לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים, אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק לו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר. אין מספקין ולא מרקדין ואין מטפחין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר, ולספק כלאחר יד מותר.

בזה"ז

כתבו בתוס' (ביצה ל, א) דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר.

והק' הב"י (או"ח סי' שלט) מהא דאמרינן (ביצה ה, א) שאע"פ שנתבטל טעם הגזירה לא נתבטלה הגזירה, ות"י שתוס' מדמו ליה למשקין מגולים דשרו האידנא לפי שאין נחשים מצויים.

אך אין זה דעת כל הראשונים, דיעויין בב"י שמביא מש"כ מהרי"ק (שורש ט ענף ב) בשם רבינו האי שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה, דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה אלא משום שבות, וכתב הב"י שנראה מדבריו דלית ליה חילוק בין ימי חכמי התלמוד ליומי דידן כמו שחילקו התוס', דא"כ בלא כבוד התורה נמי הוה שרי לרקד, וכן נראה שהוא דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בכך.

דבר שבמנין צריך מנין להתירו

בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' יז) תמה על הב"י דמה הקשר בין מים מגולים דשרו האידנא, משום דמתחלה כשאסרו לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויין, והני מקומות שאין הנחשים מצויין לא היו בכלל הגזירה מתחלה. אבל כאן הך גזירה דשמא יתקן כלי שיר שגזרו בכל מקום ובודאי לא שייך בזה חילוק מקומות והיא גזירה מוחלטת כשאר כל גזירות חכמים דאף כשנתבטל הטעם לא בטלה הגזירה.

בגד פשתן בזה"ז

והביא שם תשובת הרא"ש (כלל ב' סי' ח') לענין טלית של פשתן, דאף לפי ר"ת אין לאסרו בזה"ז, כיון דעיקר

טעם האיסור הוא דילמא אתי למירמי ביה תכלת ויעבור באיסור כלאים שלא במקום מצוה, אבל בזה"ז שאין לנו תכלת לא שייך למיגזר כלל ושרי. ואין לדמותו לדבר שבמנין שצריך מנין אחר להתירו, דכיון שטעם האיסור ידוע אם נתבטל הטעם בטל האיסור ממילא. ולא דמי לביצה מתקנת ריב"ז ואילך, דהיתר ביצה אין הטעם ידוע כ"כ לעולם שיהיו ההיתר תלוי במה שתיקן שיהיו מקבלין עדות החודש כל היום. והובאו דברי הרא"ש אלו בקצרה ברמ"א (או"ח ס"ס ט').

ולמדנו מדבריו שיש חילוק בזה בין היכא שטעם האיסור ידוע ומבורר דבזה כשבטל הטעם בטל האיסור ממילא דהכל יודעים דעכשיו לא שייך למיגזר מידי, משא"כ היכא שאין טעם האיסור ידוע כ"כ דאז אף כשבטל הטעם לא בטל האיסור וצריך מנין אחר להתירו, דאינשי לא מסקי אדעתיהו שגזירה זו תליא בטעם זה, ואם נתיר להם עכשיו יבואו להתיר זה אף במקום שיהיה שייך אותו הטעם של הגזירה.

לא פשטה הגזירה

ובשו"ת אג"מ (או"ח ב, ק) כתב ליישב דברי התוס' דנחשבה כלא פשטה הגזירה, אף שכבר פשטה בימיהם אבל כיון שעכשיו נשתנה מכפי שהיה בימיהם שנסתלק הטעם לא נחשב מה שפשטה בעת שהיה הטעם לפשטה גם עכשיו כשליכא הטעם. ואף שמ"מ הרי צריכין למנות ולבטל, יש לומר דכיון שידוע שכל החכמים שבעולם היו מסכימין להתיר מאחר שעוברין, וכדחזינן שאף כשהיה הטעם אמרו שלא למחות כדי שיהיו רק שוגגין ולא מזידין, ידעינן מזה שאם היה אפשר לבטל התקנה ולא יהיה כלל איסור היו ודאי רוצין בזה רק שאז שהיה הטעם לא היו יכולין לבטל משום שכבר פשטה, ולכן כשנסתלק הטעם שלא נחשב כפשטה גם עכשיו שאפשר לבטל כשהיו נמנין ומסכימין נחשב כנתקבצו החכמים ונמנו ודנו להסכים להתיר. ומסיים דכל זה לתרץ שיטת התוס' והרמ"א שכתב שנהגו להקל. אבל כיון שהמחבר פליג וטעם התוס' אינו ברור היה מן הראוי להחמיר לכה"פ לבעלי נפש אבל לדינא הא חזינן שמקילין.

להלכה

נפסק בשו"ע (או"ח שלט, ג) אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ואפילו להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ולספק כלאחר יד, מותר. וכתב הרמ"א הא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאיין בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל.

וכתב המשנ"ב (ס"ק י) שהא שכתב הרמ"א שהמנהג להקל בכל קאי על טיפוח וסיפוק וריקוד, ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה, ואפילו בטיפוח וריקוד אין כדאי להניח המנהג שלא במקום מצוה אלא משום הנח להם.

ריקודי תערובות

ועי' בבה"ל שמציין להגהת הגרע"א שרמז לעיין בספר זכרון יוסף, ואעתיק קצת מדבריו הקדושים במה שהשיב לרב אחד גדול, וז"ל חיל ורעדה אחזתני בכל צרותיהם לי צר על דבר הפרצה הגדולה שעשו פריצי בני עמנו במקומם לעבור בשאט נפש על דת ודין תורתנו הקדושה ודת יהדות, ולא לבד החילול יו"ט בעשיית ריקודין ומחולות שגזרו ע"ז חז"ל, ואפילו באנשים לבד ונשים לבד כדתנן בפרק משילין אין מספקין ואין מרקדין וכו', וידוע לכל בר לבב דסיפוק וריקוד אפילו בלא כלי שיר ומיני זמר אסור מדינא מחשש שמא יתקן כלי שיר, ומכ"ש שאסור ע"י כלי שיר ומנגנים.

והרמ"א שכתב שנהגו להקל לא על אופן זה קאי כמו שכתב בא"ר, ובשו"ת שער אפרים (סי' ל"ו) אוסר אפילו בחוה"מ, אלא אף זו שעשו בהאי גיסא חינגא וחוללו במחולות נערים עם בתולות ונתערבו בהם גם אנשים ונשי אנשים ושעירים ירקדו שם אוי לנפשם כי גמלו להם רעה לעבור על דת בפרהסיא והתורה חוגרת שק עליהם רחמנא לשזבן מהאי עונשא ולא יעשה כן ... וכל רב ומורה בעירו מחוייב למחות ולבטל הרקודין והמחולות ביו"ט ומכ"ש בחורים ובתולות יחד, וידוע דאין חילוק בין נשואות לפנויות לענין זה ... ולדעת הרמב"ם וכמה

פוסקים ראשונים ואחרונים הנוגעים בהם לשם חיבה וקירוב בשר עובר על לאו ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב ואפילו קורבא בעלמא אסור. והמחבקה והמנשקה לשם תאוה היה לוקה כמ"ש הרמב"ם (פכ"א מהלכות א"ב). ואפילו לרמב"ן שם הרי היה עליו מ"מ מדרבנן כמ"ש בחו"י (סימן קפ"ב). ולענין איסור ערות נדה אין חילוק בין נשואה לפנויה כלל וכמ"ש הרמ"א (יו"ד סי' קפ"ג), ופשוט הוא ומרוב פשיטותו לא ניתן לכתבו ורק כדי להוציא מלב ע"ה ובורים שחושבים שאין איסור בפנויה כלל.

ריקוד שלנו

לגבי עיקר דברי הרמ"א תמה הערוה"ש (סעיף ח) חזא דקשירת נימי הכנור שכיחא טובא, וכן לגלגלה על היתדות והיינו שמגלגלין היתד עד שתשוב הנימא להיות כנכון, ובשני הדברים יש חיוב חטאת משום קשירה ומשום מתקן מנא כדפירש"י בעירובין (קג, א). ועוד דחלילה לבטל שבות דרבנן מפני טעמים כאלו.

ריקוד של חסידים

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן כט) דן לגבי מנהג חסידים שנוהגים לרקוד ולמחות כפים בשבת, ולתחילה ר"ל שסומכין על הרמ"א שבזמנינו אין חשש של תיקון כלי שיר. אבל כתב שעל סמך היתר דהרמ"א עשו להם המתחדשים הכופרים בארגיל שלהם בבתי תפלותם כנז' בס' צרור החיים להג' מהר"א עמדין זצ"ל אשר הכה על קדקון, ואיך נתיר אנחנו לסמוך לכתחלה ע"ז.

אך כתב דשפיר חילק בזה בתשו' שער אפרים (סי' ל"ו) בהג"ה מבן המחבר דמ"ש התוס' שאין אנו בקיאין לעשות כלי שיר מחדש היינו רק לענין אין מספקין ומרקדין דזהו לא שכיח בימינו שיוכלו לעשות כלי מחדש, אבל לנגן בכלי בודאי אסור גם להתוס', דלתקן הכלי שיר העשוי כבר שישנו לפניו ומנגן בו דבר מצוי ונקל הוא שיצטרכו לתקנו בכל עת כאשר החוש יעיד, ועיננו רואות דשכיח הוא. ולפי"ז מיושב קושיית הערוה"ש.

וממילא המתחדשים שהתירו בכלי המה "פושעים יכשלו במ" דאסור, משא"כ לדידן רקודים ברגלים ומס פקים ביד בלי כלי כלל "צדיקים ילכו במ" וחסידים ירננו" ומותר לפי"ד התוס'.

שט בספינה לצורך מצוה

עי"ש שמביא מה שהתיר השבו"י (ח"ג סי' י"ז) לשוט בספינה לצורך מנין בשבת מחמת שאין אנו בקיאין לעשות חבית של שייטין, א"כ ה"ה בעניינינו יש להקל. אבל דוחה הדמיון דשם לא התירו אלא לצורך מצוה כגון תפלה וקה"ת בצבור, וגם ע"ז רבו החולקים עליהם, משא"כ בנ"ד הרי מבואר במשנה שאין בו סרך מצוה.

ולגבי עצם ההיתר של השבו"י עי' במשנ"ב (שלט, לו) באחד שהיה לו חוב גדול אצל נכרי ונודע שהוא חולה, אסור לו להשכיר ספינה קטנה ללכת אצלו דלא ברי הזיקא דשמא לא ימות או יצוה לפרוע, ומג"א כתב דאפילו ברי הזיקא אסור, דהא אפילו לדבר מצוה אסור עיין סימן תרי"ג ס"ו. ר"ל דאיתא התם שאע"ג שהתירו לעבור במים ביוה"כ לצורך מצוה, אבל לשוט דאסור בכל שבתות השנה לא התירו. ואפילו אין העכו"ם המוליכה עושה מלאכה בזה בעבור ישראל ג"כ אין להקל.

וע"ע בפרמ"ג שמציין לדברי הפר"ח (שם סעי' ו) שמביא קושיית הטור על הבה"ג שדוקא עד צוארו התירו לעבור במים אבל לשוט אסור, ותמה הטור אם התירו לו רחיצה חמורה דהא אסמכוה אקרא כ"ש שיטה דקילא. ותמה עליו הפר"ח דמשנה שלימה שנינו במסכת ר"ה (לב, ב) שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל וכו' ולא שטיין על פני המים, והא ודאי קושיא היא. ומביא מספר שי למורא שתירץ, דשאני התם דאפשר על ידי אחרים, דהיינו לשלוח גוי להביאו. וכתב הפר"ח דאין זה כלום, דהא מתניתין סתמא קתני אפילו דליכא גוי. עוד תירץ, דדילמא להקביל פני רבו מצוה רבתי היא מדהתירו לו רחיצה האסורה ביום הכפורים, ומינה, דלשוט נמי שרי, וגם זה אינו, דהא גבי שמירת פירות דלא הוי אלא הפסד ממון התירו לו רחיצה, וממילא דכל שכן שיטה דקילא.

מסיק הפר"ח שהעיקר כדברי בה"ג, וכל הפורש ממנו כפורש מן החיים. והיינו דקתני (יומא עז, ב) עובר עד צוארו במים, דמשמע שאם המים גבוהים יותר מצוארו לא יעבור לפי שצריך לשוט, וכן הטור עצמו (סי' רס"א ושמ"ב) לא התיר שבות במקום מצוה אלא דוקא בין השמשות. ומאי דקשיא ליה איך התירו רחיצה חמורה

דאסמכוה אקרא, אינה קושיא, ואפילו לדעת הרמב"ם (שביתת עשור א, ה) דסבירא ליה דהוי מן התורה הרי נמסרה הדבר לחכמים ולא ראו לאסור אלא רחיצה של תענוג וכיוצא, אבל כל שהוא לחולי אפילו דלא הוי מסוכן, וכן לדבר מצוה לא גזרו, ואין כאן איסור כלל. אבל השטה דגזרו עליה בכל שבתות השנה משום שמא יעשה חבית של שייטין אין להתיר כלל ביוהכ"פ. ואפילו לדעת המתירים האמירה לגוי במקום מצוה ואפילו למלאכה גמורה, וכגון לומר לגוי להדליק נר לסעודת שבת, מודו הכא, דשאני התם דהוי שבות קיל דלא הוי אלא אמירה לגוי, אבל שבות דעביד מעשה כי הכא, אסור לכולי עלמא.

וכתב הפרמ"ג א"כ לעבור בשבת בספינה קטנה לדבר מצוה, מנין עשרה, יש לומר דאסור, ושבות לא התירו במקום מצוה כי אם בין השמשות, כמו שכתב בפרי חדש. ורחיצה, כיון שאין של תענוג לא אסרו.

ובח"א (כלל מ"ד אות כ) כתב דאם צריך לעבור במעבר למצוה עוברת וא"א בענין אחר, וכן מי שיש לו חוב אצל נכרי והוא ברי הזיקא אם לא יעבור בשבת בספינה אפשר שיש לסמוך ולהתיר, אך כשהוא חוץ לתחום נראה שאין להקל כלל.

ריקוד שלנו

ממשיך המנח"א דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם, דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ סדר השיר, אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר, אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף אל כף טיפוח בעלמא ולא ע"פ סדרי השיר. והך דסיפוק כף על ירך לא נודע לנו כלל, וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כרקודי נשים, אלא מרקדים בלא סדרים ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר דאין להם שייכות זה לזה כלל, ולא על זה גזרו חכמים.

ולכן גם בשמחת תורה מרקדים ומטפחים לפני הס"ת, וי"א הטעם דלכבוד התורה מותר לרקד, קשה בעיני לבטל שבות דרבנן מפני זה, אבל לפי מה שכתבנו אתי שפיר דאין זה הריקוד והטיפוח שאסרו חכמים, וכמה פעמים ראינו שגדולים מטפחים בידם בעת שמחה.

ובשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' נח) כתב על דבריו שאינם אלא דברי נביאות, כי מי גילה לו רז זה שבזמנם היו מטפחים ומרקדים רק עם כלי שיר, ולא עם שירה בפה כמו בזמנינו. ועוד שגם בזמן הזה על פי הרוב מחיאות כפים נעשות על פי קצב הנגינה והשירה בפה, ועדיין יש לחוש שמא יתקן כלי שיר לנגן בו עם השירה שבפה להגדיל השמחה.

אבל כתב שהליכה במחול סביב עם שירות ותשבחות, אין זה בכלל ריקוד שאסרו חז"ל, שהרי מבואר בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב), שהריקוד שאסרו חז"ל הוא באופן שעוקר רגלו אחת ומניח אחת. ודבריו צ"ע, שהרי גם אנחנו כשהולכים במחול עוקרים רגל אחת ומניחים רגל אחת.

ריקוד בשמחת התורה או שבע ברכות

וכתב המשנ"ב (ס"ק ח) שביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה משום כבוד התורה, כיון דלית בזה אלא משום שבות. אבל בשאר שמחה של מצוה כגון בנשואין אפ"ה אסור. וגם לכבוד התורה אין כדאי להתיר אלא טיפוח וריקוד ולא קשקוש בפעמונים וזגים, וכ"ש שאר כלי שיר דאסור.

בשו"ת שלמת חיים (או"ח סימן רפח) כתב שבעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו לרקד ולספק בכל שמחת נישואין אף כשהוא בשבת, וכתב דאולי סמכו על המובא במשנ"ב (שלח, י) דשמחת נישואין עדיפא משמחת תורה לענין לומר לנכרי לבא לזמר, ולהכי כיון דאפילו שם לא גזרו על שבות זה מכ"ש הכא. ואולי יש להוסיף משום דהדרך הוא כשזה מרקד אחרים שסביבו מטפחים באותו זמן, והנה אם אחרים מהם מטפחים כלאחר יד והוי שינוי, י"ל דגם לאותו המרקד ליכא למיחש שמא יתקן כלי שיר אחרי דרואה תמיד לנגד עיניו השינוי ולא ישכח שהיום שבת.

בפסקי תשובות הביא דברי מהרש"ל (יש"ש ביצה פ"ה אות ו) להתיר גם בשמחת חתן וכלה, וכן מציינו בעוד פוסקים, ואע"פ שנושאי כלי השו"ע הכא סתמו בהדיא לאסור, המקילים יש להם על מי לסמוך. וכן נראה שהוא המנהג.

אמירה לנכרי לצורך כלי זמר

היש"ש (שם) הביא מש"כ הטור (סימן של"ח) בשם ראבי"ה, שמותר לומר לכותי לנגן בכלי שיר בחופות, דאמירה לכותי במקום מצוה שרי, ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, וכ"ש הכא, דאפילו ישראל אין בו איסור, אלא משום גזירה, ואין לאסור לאמור לכותי ע"כ.

וכן מובא להלכה (או"ח שלח, ב) וז"ל יש מתירים לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות. וכתב הרמ"א ואפי' לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר, שרי משום כבוד חתן וכלה, אבל בלא"ה, אסור. ומיהו בזמן הזה נהגו להקל, מטעם שיתבאר בסי' שאחר זה לענין טפוח ורקוד.

שבות דשבות

מלשון הטור משמע שההיתר קיים גם בלי זה שאין כאן אלא איסור דרבנן, אלא שאמירה לנכרי מותר במקום מצוה כשיטת בעל העיטור. אבל עי' במשנ"ב (ס"ק ח) שמסביר דאיסור השמעת קול בכלי שיר אינו אלא איסור דרבנן גזירה שמא יתקן כלי שיר, ואמירה לנכרי ג"כ אינו אלא איסור דרבנן, והוי שבות דשבות ובמקום מצוה היא דאין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר ושרי. ויש מקומות שנהגו להחמיר בזה אם לא שהכינום לזה מע"ש ולא יאמר לו בשבת כלום או שבא מעצמו לנגן.

ועל מה שכתב הרמ"א שמותר לומר לנכרי לתקן כלי שיר, שלכאורה דבריו תמוהים שהרי יש כאן איסור דאורייתא. ות"י המשנ"ב (ס"ק ט) דס"ל דשמחת חתן וכלה עדיף יותר משאר סתם דבר מצוה, וע"כ מותר האמירה אפילו בתיקון הכלי שיר שהוא מלאכה דאורייתא. ומביא דברי הגר"א דדעה זו סברה כדעת המתירין לעיל (רעו, ב) בכל מלאכה דאורייתא ע"י א"י לצורך מצוה, וא"כ לדידן דסוברין להלכה כדעת רוב הפוסקים שאוסרין גם בזה אסור.

ועל מש"כ הרמ"א דבזה"ז יש להקל יותר, מסביר המשנ"ב (ס"ק יב) דכיון דמדינא י"א דהוי לן למישרי לנגן בזמנינו בכלי שיר דאין אנו בקיאים בעשייתן וליכא למיגזר שמא יתקן, ולכן עכ"פ שרי האמירה לא"י לנגן. ועיין במג"א שהסכים דעכ"פ אסור לומר לא"י לתקן הכלי שיר ואפילו משום כבוד חתן וכלה.

וצ"ע שהרי כבר הבאנו מש"כ המשנ"ב שהא דכתב הרמ"א שהמנהג להקל בכל קאי על טיפוח וסיפוק וריקוד, ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה, דהיינו שלא התיר נגינה בכלי שיר, א"כ למה שיוסיף קולא לענין אמירה לנכרי. וכן הבאנו דברי המנח"א שמחלק בין ריקוד לכלי שיר.

הכאת האמה על האגודל

הב"י (או"ח סי' שלט) מביא דברי הרמב"ם (שבת כג, ד) שאפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים ... אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר. אבל התרה"ד (סימן ס"ב) כתב להתיר בגודל ובאמה שבאצבעותיו, והביא ראייה מדתנן ביומא (יט, ב) ביקש (כה"ג) להתנמנם פרחי כהונה מכים לפניו באצבע צרדה. ואין לומר דשאני מקדש שלא גזרו בו משום שבות, דאם כן ה"ל לתלמודא לאסוקי עלה דשרי מהאי טעמא כדמסיק בפרק אמר להם הממונה (שם לד, ב) אצירוף גחלים.

ותמה עליו הב"י היאך סמך על דיוק כזה להתיר מה שאסר הרמב"ם להכות אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, ומשמע דהיינו להקיש בגודל ובאמה שבאצבעותיו שזהו דרך המשוררים, וכמו שכתב בפירושו המשנה (פ"א מ"ז) מכין באצבע צרדה הוא שיכה בגודל עם האצבע האמצעי בכח, והרבה עושין אותו בני אדם בעת השמחה ויעשו בו תנועות עריבות.

לעורר חבירו

וכתב המשנ"ב (ס"ק ט) שאינו אסור אא"כ עושה כדרך המשוררים. ואם עושה זה בחזקה כדי להקיץ לחבירו משנתו משמע ממג"א דשרי דלאו דרך שיר הוא, אכן לפי מה שביאר בתו"ש שיטת רש"י משמע דרש"י גם בזה יש להחמיר וכן משמע בפמ"ג. וז"ל הפרמ"ג (א"א ב) ועיין תוספת שבת (ס"ק ד) מה שכתב רש"י (יומא יט, ב ד"ה צרתה דדא) מכין באצבע על אגודל, דהוה כלאחר יד, יע"ש שהאריך, ויפה כתב. ר"ל שלא התירו אפילו במקדש אלא כלאחר יד, אבל במכה האמה על אגודל אסור.

הקשה על הדלת

והנה פסק בשו"ע (או"ח שלח, א) שהשמעת קול בכלי שיר, אסור, אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה, כשאינו דרך שיר, מותר. וכתב הרמ"א וכן אם לא עבד מעשה, שרי. ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו צפור, מותר לעשותו בשבת. ואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת, אע"פ שאינו מכוין לשיר, מ"מ הואיל והכלי מיוחד לכך, אסור. ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרוא לבית הכנסת ע"י הכלי המיוחד לכך, אלא מכה בידו על הדלת.

וקשה א"כ למה אסור לעורר חבריו ע"י הכאת אמה באגודל הרי אין כאן כלי המיוחד להשמעת קול, ולא גרע מהקשה על הדלת.

שו"ר בביאורים על ספר תוס' שבת שהעיר כנ"ל, ור"ל שהת"ש לא התכוון לומר שלרש"י אסור אפילו שלא כדרך שיר, ואדרבה מדייק בלשון הת"ש שרק בדעת הרמב"ם שהכו האמה על האגודל כתב שלא היה דרך שיר, משמע שלרש"י היה דרך שיר. וכן דייק מהא דאיתא ביומא (יט, ב) תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכנור אלא בפה, ופרש"י ד"ה אלא בפה - היו משוררין לפניו, א"כ י"ל דגם כשביקש להתנמנם היו מכין אצבע נגד האגודל דרך שיר.